

Oponentský posudek na diplomovou práci Věry Žipajové: Hodnocení psychosociálního klimatu rodičkami v malé porodnici

Diplomová práce Věry Žipajové se zaměřuje na psychosociální klima porodnice z perspektivy jeho prožívání rodičkami. Téma práce má značný společenský význam, neboť příznivé psychosociální prostředí porodnice má podle mnohých studií významný vliv nejen na psychickou pohodu rodičky a její spokojenost s porodem a s perinatální péčí, ale i na samotný průběh porodu, resp. výskyt porodních komplikací. Tomuto tématu navíc není v domácí literatuře stále věnován dostatek pozornosti, takže předkládaná diplomová práce by mohla být důležitým přínosem pro klinickou praxi v ČR.

Práce je tradičně členěna na dvě části, teoretickou a výzkumnou. V teoretické části práce autorka podává přehled psychologických poznatků týkajících se období porodu, před porodem i po porodu, přičemž samotná perinatální péče je sledována z perspektivy psychosociálních i sociokulturních aspektů. Práce je relativně rozsáhlá – jen teoretická část čítá cca 80 stran. Co do stylistiky a logické návaznosti má text převážně dobrou úroveň a svědčí zároveň o tom, že autorka má v dané oblasti rozsáhlé znalosti; práce je opatřena i bohatým seznamem literatury. Adekvátní je rovněž způsob členění textu do jednotlivých tematických celků. Text působí dojmem uceleného a dobře strukturovaného díla.

Práci lze nicméně vytknout některé nedostatky. Nejvýznamnějším z nich je nahrazování vlastního zpracování a analýzy literárních zdrojů podrobnými referáty o pracích jiných autorů. V kapitole věnované těhotenství například nacházíme opakované odkazy na dva hlavní zdroje (Ratislavovou a Čepického), přičemž je zjevné, že autorka přejímá myšlenkový postup těchto prací a používá ho jako vlastní linii výkladu. Uvedená pasáž sice obsahuje i několik odkazů na další zdroje, ty však v textu hrají (převážně) roli jen jakýchsi vnějších dodatků k tematické ose, která je převzata z Ratislavové, resp. Čepického. Podobný problém je na str. 56, kde autorka popisuje vztah tělesného a duševního převážně na základě Honzákovy knihy, bez jakéhokoli vlastního příspěvku či samostatného zpracování zdrojů. Ještě závažnější je tento problém v kapitole 3 (*Psychosociální aspekty péče*). Zde autorka na ploše několika stran (68–74) v podstatě „převyprávěla“ výzkumný článek jiných autorů, a to až do takových podrobností, že odtud převzala i členění svého textu a názvy kapitol, resp. titulků. Jednak je zarážející, že je takový prostor věnován referátu o jediném výzkumu (článek byl publikován a stačilo by ho zmínit); čtenář by očekával spíše obecnější výklad a shrnutí stávající literatury. Jednak zde opět chybí vlastní zpracování problematiky, vlastní formulace a analýza problému. Přejímány jsou přitom celé textové pasáže po mírných úpravách (někdy i kompletní věty či jejich části, aniž by byly uvedeny uvozovkami jako doslovné citace). Uvedme příklad:

Původní text:

Při pobytu v porodnici potřebuje <rodička> vstřícnost, přijetí, porozumění a podporu. Jinými slovy: potřebuje příznivé klima, aby se mohla cítit v bezpečí. Faktory podílející se na formování podpůrného typu klimatu jsme uváděli průběžně v textu; proto zde zmíníme pouze ty nejpodstatnější. Mezi ně patří bezesporu chválení a povzbuzování rodičky během porodu (naopak je třeba se vyvarovat jakékoli kritiky) a strukturovaný horizont očekávání, který rodičce umožňuje orientovat se v situaci a dodává jí pocit jistoty. Velice důležitá je i podpora raného kontaktu matky s dítětem a ochota sester „popovídat si“ s rodičkami o prožitku porodu a pocitech po porodu (Takács et al., 2011).

Diplomová práce Věry Žipajové, str. 74:

Takács et al. (2011a) uvedenou analýzu psychosociálního klimatu shrnují tak, že ženy v ČR potřebují perinatální péči zahrnující vstřícnost, přijetí, porozumění a podporu, tedy příznivé psychosociální klima porodnice, aby se tam mohly cítit v bezpečí. Nejdůležitějšími faktory je chválení a povzbuzování rodičky během porodu (negativně působí kritika) a strukturovaný horizont očekávání, který rodičce umožňuje orientovat se v situaci a dodává jí pocit jistoty. Velice důležitá je podpora raného kontaktu matky s dítětem a ochota sester povídat si s rodičkami o prožitku porodu a o jejich pocitech po porodu.

Text autorky tak místy připomíná spíše koláž více či méně upravených textů jiných autorů, do níž je *pro forma* doplněno několik dalších zdrojů, avšak zásadně zde chybí vlastní vklad pisatele.

Myšlenkové postupy a formulace jsou z jiných zdrojů přejímány tak, že se sice za přejatou pasáží objeví odkaz na původní zdroj, ze způsobu citace však není zřejmé, že nejde o autorčino vlastní shrnutí výzkumných výsledků cizí studie, nýbrž o doslovný či téměř doslovný přepis cizí pasáže; tímto postupem by bylo možné sestavit text z pouze mírně upravených pasáží jiných autorů (byť s odkazy na původní text) a vydávat jej za vlastní dílo, aniž by autor sám cokoli zpracoval a formuloval. Na str. 71 předkládané diplomové práce se např. dočteme:

Podíl na rozhodování a kontrola nad vývojem situace jsou jádrem mnoha koncepcí psychické odolnosti (např. Heiderovy teorie kauzální atribuce, Rotterovy lokalizace kontroly, Seligmanovy naučené bezmocnosti, či Bandurovy vlastní vnímané účinnosti). Nedostatek kontroly může být prožíván jako ohrožující (Takács, Kodyšová et al., 2012).

Ze způsobu citace (text není uveden v závorkách) nelze než vysoudit, že autorka prezentuje text jako svůj vlastní a odkazem na článek pouze uvádí příklad studie, která se tématem zabývá. Ve skutečnosti však danou pasáž z citovaného článku převzala a pouze mírně upravila – v citovaném článku najdeme pasáž:

Kontrola nad vývojem situace a možnost ovlivnit průběh dění je klíčovým momentem mnoha koncepcí psychické odolnosti a zvládnání náročných životních situací – jmenujme například teorii kauzální atribuce F. Heidera, lokalizaci kontroly (locus of control) J. Rottera, naučené bezmoci M. Seligmana či vlastní vnímané účinnosti (self-efficacy) A. Bandury. Nedostatek vnímané kontroly může být jedincem prožíván jako ohrožující a může vést k pocitům úzkosti...

Autorka stejným způsobem „cituje“ ve výzkumné části své práce pasáže z článku o vývoji použitého dotazníku a z manuálu k němu – najdeme zde doslovné a téměř doslovné přejímky textových pasáží, aniž by byly uvedeny v závorkách jako cizí text, a to nikoli jen v souvislosti s popisem samotné metody; podobně je v diplomové práci z uvedeného článku převzata např. pasáž o přehledu jiných podobných metod a jejich srovnání (str. 96). Je možné, že si autorka nebyla neadekvátnosti tohoto způsobu práce se zdroji vědoma a domnívala se, že uvedením obecného odkazu na původní zdroj ospravedlňuje doslovné či téměř doslovné přejímání cizích formulací a celých pasáží; podobný způsob uvádění citací však není v souladu s etikou ani účelem vědecké práce a studenti by na to měli být upozorněni.

Další – rovněž závažná – připomínka se týká zjednodušující či dokonce nesprávné interpretace výsledků citovaných studií. Tento problém se v textu objevuje poměrně často, autorce chybí preciznost a zároveň kritičnost při práci s literaturou. Na str. 10 (2. odst.) např. uvádí, že citované studie dokládají, že vliv zdravotnických služeb na kvalitu zdraví je v případě perinatální péče vyšší ve srovnání s poměrem, který uvádí WHO pro zdravotní péči obecně; tyto studie však nic takového netematizují a už vůbec nedokládají. Na str. 13 zase autorka píše, že úzkost, deprese a stres v těhotenství přinášejí závažné důsledky pro dítě (např. malformace, nízká porodní váha apod.). Toto tvrzení však nelze ze stávající literatury sumárně vyvodit (autorka na podporu této své teze uvádí jedinou studii), a nelze je proto prezentovat s takovou samozřejmostí, jak se to děje v předkládané práci. Tomuto tématu bylo věnováno množství studií (včetně metaanalytických a přehledových), jejichž závěry vypovídají o tom, že souvislost mezi stresem ženy v těhotenství a negativními perinatálními výsledky není nijak výrazná a pro klinické účely zůstává irelevantní. Pokud stres ovlivňuje perinatální výsledky, děje se tak díky působení moderujících proměnných (špatná strava, zneužívání návykových látek atd.). Na str. 25 autorka dále s odvoláním na četné studie tvrdí, že se množství porodních intervencí odvíjí od psychosociálního klimatu prostředí, v němž porod probíhá; to je značně zavádějící, neboť psychosociální aspekty porodní péče mohou sice vést k porodním komplikacím, jistě však nejsou jejich jedinou příčinou (což ale z autorčiny formulace vyplývá). Podobně nelze akceptovat autorčino tezi, že vznik dotazníků pro vyhodnocení kvality vztahu mezi rodičkou a porodní asistentkou je důkazem toho, že je tento vztah pro spokojenost rodiček s péčí důležitý (str. 45).

Autorce lze vytknout i některé drobnosti, jako jsou nepřiléhavé formulace, např. na str. 14, kde hovoří o „zvýšení rizika užití epidurální anestezie“; adekvátnější by bylo říci „zvýšení pravděpodobnosti užití EA“, neboť užití EA je něčím, co si ženy zpravidla samy žádají, nejedná se o porodní komplikaci. Čtenáře též možná zarazí formulace „... city rodičky, které musí být neustále ošetřovány“ (str. 16), případně si může klást otázku, co asi znamená výrok, že se pocit bolesti „nematerializuje“ (str. 17), že je porod „nedobrovolný proces, který se zejména nesmí narušovat“ (str. 18 – autorka chtěla patrně říci, že je porod spontánní, hormonálně řízený proces, a nikoli to, že ženy rodí „nedobrovolně“), a že ženy *po císařském řezu* mají více *porodních* komplikací (str. 26 – není zde přitom řeč ani o následujících porodech, ani o době po porodu). Též je třeba opravit autorčino řazení císařského řezu pod instrumentální porod (porody se zpravidla dělí na vaginální, instrumentální a operativní). V textu se dále opakovaně objevují některé specifické chyby: autorka například velmi často neskloňuje jména autorů studií (uvádí např. podle Weiss apod.) či chybuje v interpunkci (soustavně vkládá do vět čárky na místech, kde být nemají, viz str. 20, druhá věta posledního odstavce, str. 21, pátý řádek shora, příkladů lze však v textu najít nespočet).

Výzkumná část práce se zaměřuje na psychosociální klima porodnice ve Vrchlabí. Jejím hlavním cílem je zodpovědět otázku, jaké je psychosociální klima, resp. spokojenost žen s péčí v této porodnici, a dále zdali a jak se jejich spokojenost liší ve srovnání se spokojeností žen s perinatální péčí na úrovni celé ČR, v malých/velkých a fakultních/nefakultních porodnicích. Ke sběru dat autorka využila český dotazník KLI-P, který byl vyvinut pro účely evaluací perinatální péče. Autorka následně porovnála data, která získala od 51 rodiček z Vrchlabí v době od 3 do 12 měsíců po porodu, s daty zveřejněnými v roce 2012 ve výzkumné zprávě *Psychosociální aspekty v současném českém porodnictví – kvalita perinatální péče očima rodiček* autorů Takács, Seidlerová, Hoskocová et al.; z této zprávy převzala průměrné hodnoty spokojenosti pro uvedené skupiny rodiček. Svůj výzkum pak doplnila o kvalitativní analýzu výpovědí několika rodiček a dvou porodních asistentek.

Hlavní výtka vůči výzkumné části práce směřuje k absenci relevantní výzkumné otázky a vlastní koncepcie výzkumu. Pouhé vyhodnocení spokojenosti žen s péčí v konkrétní porodnici (a srovnání výsledků s jinými skupinami rodiček) nepřináší žádnou novou informaci o vztahu mezi proměnnými, a není tedy v přísném slova smyslu výzkumem (byť by mohlo mít význam jako zpětná vazba pro danou porodnici, avšak přísně vzato nemůže aspirovat ani na zařazení do kategorie „mapující výzkum“). Navíc autorčin postup téměř krok po kroku kopíruje představení výsledků ve výzkumné zprávě, z níž autorka čerpala data pro srovnání spokojenosti. Od diplomové práce se nicméně očekává, že v ní její autor položí vlastní výzkumnou otázku a samostatně navrhne koncepci jejího řešení, což je požadavek, který předkládaná práce nespĺňuje.

Celkově lze říci, že předkládaná diplomová práce vykazuje slušnou stylistickou úroveň a je rovněž vyhovující co do struktury a členění textu; zároveň je obsahově bohatá a čerpá z velkého množství zdrojů, což svědčí o velmi širokém záběru autorky, pokud jde o znalost literatury k tématu. Autorka však současně zachází s citovanými zdroji neadekvátním způsobem, jak bylo podrobněji popsáno výše – některé citace neodpovídají formálním pravidlům, v některých případech jsou citované studie interpretovány zkresleně či nesprávně. Výzkumná část práce zase postrádá autorčinu vlastní koncepci a relevantní výzkumnou otázku. Je nicméně třeba konstatovat, že je předkládaná práce výsledkem zevrubného studia a značného úsilí na straně autorky. Z toho důvodu **doporučuji práci k obhajobě, navrhuji hodnocení „dobře“** a ponechávám na dalším zvážení komise, nakolik závažné jsou uvedené výtky a zda lze za těchto okolností akceptovat práci k získání magisterského titulu na FF UK.

1.9.2015

Lea Takács